

Stranický systém Bosny a Hercegoviny po Daytonu

Jakub Šedo¹

Tento text byl zpracován v rámci Výzkumného záměru *Politické strany a reprezentace zájmů v soudobých evropských demokraciích* (kód MSM0021622407).

Abstract: *Party System of Bosnia and Herzegovina after Dayton.*

The article analyzes the creation of and changes in the party system in Bosnia and Herzegovina. There is discussion and analysis of the question of what party system in the country is most effective. The article provides detailed analysis of the election results of 1996, 1998, 2000, and 2002. Major features of the party system and profiles of the relevant political parties are discussed further on. The article concludes with observations on the major features and changes in the party system. An extensive overview of election results and analysis of the ethnic character of politics is found in the tables and appendix.

Keywords: *Bosnia and Herzegovina, party system, election, 1996, 1998, 2000, 2002, ethnic parties, effective number of parties, SDA, HDZ, SRS, SDS, SDP*

Úvod

V letošním roce uplynulo 10 let od podpisu Daytonské mírové smlouvy, která znamenala konec více než tříleté občanské války v Bosně a Hercegovině. Smlouvou byla mj. vytvořena nová institucionální struktura země, jejíž součástí byly i přímo a svobodně volené orgány. Tento krok umožnil rekonstituování systému politických stran na bázi svobodné volební soutěže, jejímž garantem v prvních letech byla Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě prostřednictvím své Mise v Bosně a Hercegovině (OSCEBiH). Vzhledem ke krátkému, pouze dvouletému, volebnímu období, které platilo do roku 2002, se již od podpisu Daytonské smlouvy konaly volby čtyřikrát, v případě parlamentu Republiky srbské kvůli nenaplnění prvního volebního období pětkrát. Na základě tolika volebních soutěží lze již naznačit základní trendy vývoje stranického systému a popsat jeho momentální stav.

Vzhledem k limitovanému rozsahu příspěvku se omezíme pouze na vybrané otázky. Text by měl přiblížit čtenáři základní informace o systému politických stran Bosny a Hercegoviny,

¹ Mgr. Jakub Šedo je odborným asistentem na Katedře politologie a zaměstnancem Institutu pro srovnávací politologický výzkum při Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity. Je editorem publikací *Evropská otázka ve volebních kampaních* (2003) a spolueditorem monografie *Volební systémy* (2004). Je autorem řady odborných článků a pasáží o politických stranách a stranických systémech. Poštovní adresa: Katedra politologie, FSS MU, Joštova 10, 602 00 Brno; e-mail: sedo@fss.muni.cz.

analytičtější pasáže by měly zodpovědět otázku, které strany a proč lze považovat za relevantní a měl by i proto být na ně přednostně zaměřen případný další výzkum. V první kapitole se budeme věnovat především metodologické otázce výběru úrovně, na které lze nejlépe zachytit specifika stranické soutěže v zemi, pokusíme se mírně polemizovat s obvyklým vyzněním publikací a přehledů výsledků voleb, které zachycuje především úroveň celostátní (viz např. Cabada 2004: 60–75; Birch 2003: 29, 42, 149–150; *Parties-and-Elections. Bosnia and Herzegovina*). Jakkoliv dle našeho názoru nelze celostátní parlament z výzkumu pominout, hlavní pozornost je nutné věnovat parlamentům entit. Následně ve stručnosti přiblížíme vývoj stranického systému země. Pozornost budeme věnovat základním trendům a nejdůležitějším změnám. Vzhledem k počtu aktérů, kteří do systému vstupují, je prakticky nemožné zachytit vývoj stranického systému v celé jeho šíři. Ve zbývajících částech s maximální stručností představíme nejdůležitější strany. Na základě údajů z druhé a třetí kapitoly bychom měli být schopni navrhnout odpověď na otázku stanovenou v úvodu.

1. Na které úrovni primárně zkoumat stranický systém?

Daytonská smlouva do jisté míry stvrdila faktické rozdělení Bosny a Hercegoviny do dvou útvarů – Federace Bosny a Hercegoviny, obývané převážně Bosňáky a Chorvaty, a Republiky srbské. Oba tyto útvary, označované jako entity, jsou pak zastřešeny celostátními orgány, míra autonomie ponechaná entitám je dosti výrazná.² Institucionální struktura postdaytonské Bosny a Hercegoviny počítá se třemi (v případě Republiky srbské) a se čtyřmi úrovněmi (ve Federaci Bosny a Hercegoviny) přímo volených orgánů – na úrovni opštin, na úrovni entit, celostátními a kantonálními v rámci Federace. Nabízí se tedy otázka, kterou z úrovní brát jako nejdůležitější při popisu stranického systému. Jakkoliv standardním způsobem v běžných zemích je brát jako klíčovou celostátní úroveň, v případě Bosny a Hercegoviny lze mít o tomto postupu pochybnosti.

V rámci řady přehledových studií či učebních textů autoři počínají celostátní úrovní a z vývoje na ní odvozují obecnější trendy. V této souvislosti lze připomenout L. Cabadu (2004: 71–72), který do výčtu nejdůležitějších stran v zemi zahrnuje 5 subjektů.³ Podobně V. Hloušek

² Vzhledem k tomu, že v rámci konference je jeden příspěvek věnován politickému systému Bosny a Hercegoviny, podrobnosti týkající se přesných pozic a složení orgánů vynecháváme.

³ Jedná se o Sociálně demokratickou stranu Bosny a Hercegoviny, Stranu demokratické akce, Srbskou demokratickou stranu, Chorvatské demokratické společenství a Stranu pro Bosnu a Hercegovinu, ostatním stranám je věnován krátký odstavec. Za klíčové volby jsou označovány volby 2000 (jako průlom do etnického dělení stranického systému) a úspěch SDP, která obsadila nejvíce mandátů na celostátní úrovni s poukazem na poměrně slabou podporu této strany v Republice srbské.

(2001) sleduje v souvislosti s volbami v roce 2000 především oslabování etnických stran (SDA, SDS, HDZ) a posilování SDP a SBiH. Bezpochyby se jednalo o důležitý moment, který měl v roce 2000 svou relevanci ve Federaci Bosny a Hercegoviny (i v jednotlivých kantonech) a na celostátní úrovni. Porážka doposud suverénní SDA a možnost vzniku koalice Aliance pro změny, vynechávající hlavní etnické strany, jsou skutečnými průlomovými, jakkoliv jejich trvání nebylo dlouhé. Je také pravdou, že hlavní strany usilující o nadetnickou orientaci jsou v Republice srbské značně slabé. Na druhou stranu míra jejich slabosti se neprojevuje na momentální síle nejdůležitější srbské etnické strany – SDS. Její protivníky je nutné hledat jinde a celostátní úroveň nám o nich dostatečně nevypovídá.

Dolní komora celostátního parlamentu je konstituována způsobem typickým pro zemi, kde je kladen důraz na proporcionalitu či paritu zastoupení jednotlivých entit či konstitutivních národů.⁴ Poslanecká sněmovna parlamentního shromáždění Bosny a Hercegoviny je obsazována 28 zástupci FBiH a 14 RS a to bez ohledu na momentální počet zapsaných či hlasujících voličů v entitách. Zatímco vzorek, který nám poskytuje Federace, lze již považovat za celkem reprezentativní, činit závěry z rozložení sil mezi celostátními poslanci z Republiky srbské je poněkud odvážné. Na počtu 14 poslanců se totiž změny v podpoře dají sledovat obtížněji, navíc na rozdíl od FBiH (kde mandáty pro celostátní úroveň získávají pouze Bosňáci a Chorvaté) se daří nesrbským stranám získávat v RS část křesel – do roku 2002 srbské strany získávaly pouze 11, v posledních volbách 12 mandátů. V porovnání s nejdůležitějšími stranami působícími primárně ve FBiH tak strany, které mají největší schopnost odebírat hlasy SDS, ve statistických přehledech poněkud zanikají. Z celkových výsledků voleb snadno získáme dojem, že do roku 2000 dominovaly stranickému spektru tři hlavní etnické subjekty (SDA, SDS, HDZ), v tomto roce se podařilo (především zásluhou voličů ve Federaci) jejich převahu zlomit, nedostatečné úspěchy nadetnických stran ale vedly v roce 2002 k částečnému „znovudobytí“ pozic etnickými stranami. Paralelně s tímto vývojem rostl počet stran zastoupených jen jedním mandátem.

Pohled na vývoj podpory jednotlivých stran v Republice srbské ale naznačuje odlišné trendy, které do značné míry zanikají tím, že se liší od vývoje ve FBiH a že na složení celostátního parlamentu se de facto z více než 2/3 promítají změny v preferencích nesrbských voličů. Jelikož můžeme předpokládat, že celostátní stranický systém je výslednicí podoby systémů, jak se vyvinuly v obou entitách, nabízí se možnost zaměření se primárně na jinou úroveň. Podobně jako při popisu vývoje ve federálním Československu v letech 1990 a 1992 autoři popisují především

⁴ Jako konstitutivní národy bosenská ústava definuje Bosňáky, Srby a Chorvaty (viz Ústava Bosne i Hercegovine, Preambule).

vývoj stran v republikách, můžeme využít jako klíčovou úroveň, na které lze posuzovat změny v preferencích voličů, každou entitu zvlášť. Entity nám do značné míry poskytují zajímavý materiál ke studiu, mj. proto, že velikostí svých (dolních) komor představují jejich parlamenty větší sbory, ve kterých se více projeví působení volebního systému, a nebudeme vystaveni deformaci působené tím, že v každé entitě připadá na mandát jiný počet hlasů.

Nabízela by se ještě lákavá možnost uvažovat při analýze, že výsledné složení celostátního parlamentu není důsledkem propojení dvou stranických systémů – Federace a Republiky, ale považovat jej za propojení systémů tří, jelikož každý z konstitutivních národů je reprezentován jiným hlavním etnickým subjektem a více či méně se liší i nejdůležitější protivníci tohoto subjektu. Pro potřeby analýzy je ale tento přístup obtížně realizovatelný, protože zatímco oddělit voliče ve FBiH a RS je celkem snadné, rozdělení voličů na Bosňáky a Chorvaty je na základě výsledků voleb nemožné (a při jiných postupech by nutně naráželo na větší či menší zkreslení). Obecně jsou rozdíly v preferencích voličů zřejmé, ale vzhledem k tajnosti voleb je nelze zjistit s úplnou přesností. Analýza odvozující vývoj stranického systému od nižších úrovní (opštin, kantonů) by zase nutně narazila na působení lokálních specifik a v případě kantonů i na neexistenci odpovídající úrovně v Republice srbské. Jejich zahrnutí by již nutně vyžadovalo studii založenou na podrobném víceúrovňovém studiu všech úrovní politického systému.

2. Proměny stranického systému Bosny a Hercegoviny

Teritorium Bosny a Hercegoviny mělo již z období před druhou světovou válkou jisté zkušenosti s více či méně kompetitivními svobodnými volbami (viz Herceg – Tomić 1999: 27–35). Jediné volby v mezidobí od uvolnění komunistické diktatury do začátku občanské války se pak konaly v roce 1990. V nich přesvědčivě zvítězily strany reprezentující hlavní etnika v zemi – Strana demokratické akce (SDA), podporovaná Bosňáky, Srbská demokratická strana (SDS) a Chorvatské demokratické společenství (HDZ). V tehdejší dvoukomorové Skupštině se jim podařilo obsadit skoro 85% křesel, přičemž drtivého vítězství dosáhly jak ve většinově volené Radě opštin (Vijeće općine), tak v Radě občanů (Vijeće građana), pro kterou byl zvolen výrazně proporcční volební systém (viz Herceg – Tomić 1999: 67–71; 76–77). Lze-li vůbec v podmínkách tak drtivého vítězství uvažovat o konkurentech, hlavního soupeře etnických subjektů představovaly strany více či méně napojené na končící režim – Svaz komunistů Bosny a Hercegoviny – Sociálně demokratická strana (SK SDP) a Svaz reformních sil Jugoslávie v Bosně a Hercegovině (SRSJ), zaštitěný proreformně orientovaným jugoslávským premiérem Ante Markovićem. Zisky zbývajících stran lze označit za zcela marginální. Převaha etnických stran byla

patrná na celém území, ze sedmi volebních obvodů ani v jednom nezískaly méně než 2/3 křesel a až na pár výjimek nám podobný obrázek poskytují i výsledky voleb na úrovni opštín (srov. Herceg – Tomić 1999: 81–86).

Pro volené orgány postdaytonské Bosny a Hercegoviny byl zvolen poměrný volební systém v úpravě, která měla otevírat soutěž co nejširšímu okruhu stran, přičemž většina z přijímaných dílčích reforem volebního systému překážky pro malé strany spíše odstraňovala, než přidávala.⁵ Vzhledem ke specifické situaci v zemi se ale důsledek tohoto rozhodnutí projevil až s odstupem.

První volby byly ve znamení jednoznačné dominance stejných etnických stran, které vyhrály i volby předcházející (podrobné výsledky voleb viz Příloha 1 – 3). Ve FBiH obsadila přes polovinu křesel SDA a více než čtvrtinu HDZ (celkový podíl obou stran v Poslanecké sněmovně Federace dosahoval 81,42 % mandátů, k čemuž potřebovaly získat 79,63 % hlasů – srov. Herceg – Tomić 1999: 152). Vedle těchto stran se do parlamentu (navzdory nízkým nárokům) dostaly již jen 4 kandidátky. Silnějšími mezi nimi byla Spojená listina Bosny a Hercegoviny (ZL), v níž spolupracovali mj. hlavní konkurenti etnických stran z roku 1990 – transformovaná SDP a Unie bosenskohercegovinských sociálních demokratů, která vznikla transformací SRSJ (Šedo 2002: 69). Jen o málo horšího výsledku dosáhla Strana za Bosnu a Hercegovinu (SBiH), umírněněji orientovaný bosňácký subjekt. Zbývající dvě uskupení pronikla do parlamentu jen těsně. O značné koncentraci stranické soutěže v této etapě vývoje svědčí i to, že navzdory (relativně) nízkému počtu úspěšných stran pouze 3 % hlasů byla odevzdána zcela neúspěšným kandidátkám (viz Herceg – Tomić 1999: 152; Hladký 2005: 317–318). Velmi podobný obrázek jako parlament FBiH nabídla i reprezentace entity v dolní komoře celostátního parlamentu. Z 28 mandátů obsadily ZL a SBiH po dvou, HDZ 8 a SDA 16 mandátů (Herceg – Tomić 1999: 149). Podobná situace panovala i v Národní skupštině RS, kde bezpečnou většinu (54,2 % mandátů za 52,3 %

⁵ Ponecháme-li stranou ostatní komponenty volebního systému, tak reforma z roku 1998 znamenala odstranění dosavadní kombinace Hareovy kvóty s metodou největšího zbytku (uplatňovanou pouze pro strany se získaným mandátem) dělitelem Sainte-Laguë (viz Herceg – Tomić 1999: 226 a 376–380), což usnadnilo malým stranám přístup k prvnímu mandátu. Doposud totiž musela strana získat při volbě celostátního parlamentu ve FBiH 3,57 % hlasů, v RS 7,14 % a při volbě parlamentů entit 0,71, resp. 1,2 % hlasů. Dle nové úpravy nelze stanovit nutný minimální podíl přesně, ale obecně je o něco nižší, např. v Poslanecké sněmovně Parlamentu Federace stačilo nejslabšímu subjektu v roce 2000 pouhých 0,4 % hlasů (srov. Hloušek 2001). Zavedení dílčích volebních obvodů v roce 2000 neznamenalo změnu v působení volebního systému vzhledem k vysokému podílu kompenzačních mandátů (25–35% z celkového počtu křesel), jediným velmi mírným zhoršením pozice pro malé strany se tak stalo snížení počtu volených poslanců v Poslanecké sněmovně FBiH ze 140 na 98 před volbami 2002.

hlasů) získala SDS. Její převaha mezi srbskými voliči byla tak výrazná, že druhou nejsilnější stranou v parlamentu se stala SDA, opírající se především o nesrbské voliče, ať již žijící na území RS, nebo (resp. především) využívající svého práva volit v místě, kde žili před válkou.⁶ Mezi srbskými stranami se na druhém místě (se ziskem 4,5x menším než SDS) umístila koalice Národní svaz za svobodu a mír (NSSM), spojující mj. Socialistickou stranu RS (SP RS) a Stranu nezávislých sociálních demokratů RS (SNSD). V obou případech se jedná o strany, které byly (přínejmenším formálně) založeny až v průběhu války. Parlament RS poskytoval „pestřejší“ obraz menších stran, vedle výše jmenovaných do něj proniklo ještě 6 kandidátek (Herceg – Tomić 1999: 152). Z nich stojí za zmínku Srbská radikální strana RS (SRS), nevelkého zisku dvou mandátů dosáhly i ZL a SBiH. Podobně jako v případě FBiH i v RS kopíroval celostátní parlament výsledky z entity, 9 mandátů připadlo SDS, 3 SDA a 2 NSSM (Herceg – Tomić 1999: 149; Hladký 2005: 317–318).

Další řádné volby měly proběhnout za dva roky, v RS ale ještě před nimi došlo, v roce 1997, k volbám předčasným. Ty byly vyvolány sporem uvnitř SDS, jejichž výsledkem byl odchod křídla vedeného Biljanou Plavšić, která usilovala o užší spolupráci orgánů Republiky s mezinárodním společenstvím (viz Cabada 2004: 71; Herceg – Tomić 1999: 183; Hladký 2005: 315). Tyto volby přinesly první „erozi“ dominantního postavení tradičních stran – SDS sice zvítězila, ale její zisk, o málo vyšší než čtvrtinový, znamenal značný ústup proti předchozím volbám.⁷ Druhá se opět umístila kandidátka opírající se o nesrbské voliče – Koalice za jednotnou a demokratickou Bosnu a Hercegovinu (KCD), vedená SDA, na které se mj. podílela i SBiH. Jen s minimálním odstupem následoval Srbský národní svaz – Biljana Plavšić (SNS) a Srbská radikální strana (SRS). Do parlamentu vedle nich pronikly ještě 3 strany, vedle minimálně zastoupených SDP a SNSD poněkud silnější SP RS (viz Herceg – Tomić 1999: 189–190). Volby rovněž

⁶ V případě FBiH se tento faktor projevuje spíše lokálně, především při volbách v kantonu č. 10 (Západobosenský), který leží z větší části na území, kde měli Srbové před válkou výrazný podíl a starší mírové plány jej rovněž přiznávaly Srbům. Dominantním „hráčem“ v tomto kantonu ale přesto zůstává HDZ (srov. Opčić izbori 2002 – konačni rezultati. Skupština kantona 10 a Hloušek 2001). V RS lze přímo sledovat u jednotlivých stran markantní rozdíly v poměrech hlasů, které byly odevzdány na území Republiky a ve Federaci. Např. v předčasných volbách v roce 1997 získala Koalice pro jednotnou a demokratickou Bosnu a Hercegovinu, vedená SDA, pouze 7% svých hlasů na území Republiky, 89% bylo odevzdáno buď na území Federace, nebo zasláno poštou. Naopak pro největší srbské strany bylo kolem 97% hlasů odevzdáno v Republice (viz Herceg – Tomić 1999: 189–190).

⁷ Odklon od SDS ale nelze interpretovat jako důsledek odchodu Srbů od etnických stran – jednou z neúspěšnějších stran v těchto volbách totiž byla SRS, hlásající radikální nacionalismus. Spolupráce s touto stranou v následujících letech umožňovala SDS udržet převahu nad jejími protivníky v parlamentu.

naznačily některé trendy, které se naplno projeví v následujících letech. Především znatelně vzrostl počet kandidujících subjektů. V roce 1997 se jejich přítomnost projevila spíše v podílu propadlých hlasů, ovšem jejich potenciál se nedal (i vzhledem k volební reformě, následující o rok později) zcela podceňovat. Druhým se stává personalizace soutěže – SNS si ke svému názvu připojil jméno své předsedkyně, což je postup, který se v následujících letech rozšíří, především mezi stranami v Republice srbské.

Volby v roce 1998 přinesly poněkud rozdílné výsledky v obou entitách. Potvrdil se trend postupného „drobení“ stranického systému, kdy do parlamentů vstupuje stále více subjektů, oslabení podpory hlavních stran je ale i nadále patrné především v RS. Ve FBiH si svou převahu, i přes jistý pokles, zachovaly hlavní etnické strany. Samostatně kandidující HDZ obsadila pětinu křesel, SDA šla tentokrát do voleb v rámci KCD, zahrnující mj. i SBiH (KCD chyběly pouze 3 mandáty k zisku nadpoloviční většiny v parlamentu). Proti předchozím volbám znatelně posílila SDP, kandidující samostatně, na čtvrtém místě skočil její koaliční partner z roku 1996, USD přejmenovaná na Sociální demokraty Bosny a Hercegoviny (SD). Vedle nich proniklo do parlamentu dalších 10 politických stran (ty si podělily necelou sedminu mandátů), 4 z nich obsadily pouhý jeden mandát. K menší dekoncentraci došlo i v zastoupení FBiH v celostátní Poslanecké sněmovně – KCD a HDZ obsadily 14, resp. 6 mandátů, vedle toho na tuto úroveň pronikly 4 další kandidátky (Herceg – Tomić 1999: 229; 232; Hladký 2005: 318).

V RS pokračovalo oslabování SDS, která získala již jen málo přes pětinu hlasů. Druhá se na republikové úrovni umístila KCD, ovšem při volbách v celostátním parlamentu byla SDS dokonce poražena a to koalicí Shoda (Sloga),⁸ do které se spojily SP RS, SNS a SNSD. Na druhou stranu úspěch SRS, úzce kooperující svůj postup se SDS, hodnotu porážky nacionalistů výrazně devalvoval (srov. Hladký 2005: 318; Šedo 2002: 73). Samostatně kandidující strany koalice Sloga obsadily 1/3 republikového parlamentu.

Třetí volby, v roce 2000, jsou často považovány za přelomové. Takovými skutečně byly na území Federace Bosny a Hercegoviny (a přeneseně i na celostátní úrovni), protože dosavadní převahu hlavních etnických stran razantně narušila SDP (SDP se v průběhu volebního období sloučila s SD). SDP skončila ve FBiH jen těsně za SDA (o jediný mandát), ještě výrazněji se ale její kandidáti prosadili ve volbách do celostátního parlamentu, kde obsadila 9 mandátů, nejvíce ze všech kandidujících stran. Volby ve FBiH dále potvrdily trendy patrné v minulých volbách, vedle

⁸ SDS a Sloga nakonec obsadily po 4 mandátech, SDS ale za tento výsledek mohla děkovat použitému volebnímu děliteli. Pokud by byl použit např. d'Hondtův dělitel, užívající místo řady 1,3,5,7 řadu čísel 1,2,3,4, musela by Sloga získat svůj pátý mandát dříve než SDS mandát čtvrtý (vlastní výpočet na základě Herceg – Tomić 1999: 229).

hlavních etnických stran, SDP a SBiH, která přešla na pozici subjektu usilujícího o nadetnický charakter a stala se čtvrtou nejsilnější stranou v parlamentu Federace, získalo alespoň 1 křeslo 13 stran. V porovnání s předchozími volbami, kdy SD představovala jakýsi přechod mezi silnějšími a slabšími aktéry, se zvýraznil odstup nejdůležitějších subjektů. Procesem jakési krystalizace prošel i stranický systém Republiky srbské. SDS obnovila otřesené postavení a stala se opět dominantním hráčem na scéně. Ze stran bývalé koalice Sloga uspěla nejvíc doposud nejslabší SNSD, nově se na scéně etablovala další strana orientující se na umírněnější politiku, Strana demokratického pokroku Republiky srbské (PDP). Obě získaly sice v součtu o 1/3 hlasů méně než SDS, patrný byl ale jejich náskok před všemi ostatními. Za pozornost stojí, že na dalších místech se umístily strany opírající se o nesrbské voliče (SDA, SBiH, SDP), což dále posiluje tezi o zúžení okruhu relevantních aktérů reprezentujících srbské etnikum (srov. Hladký 2005: 318–319; Rezultati proteklih izbora – 2000 Opći).

Prozatím poslední volby na úrovni celostátní a entit, které se konaly v roce 2002, opět dopadly v každé části země odlišně. Oslabování hlavních etnických subjektů ve Federaci Bosny a Hercegoviny nepokračovalo, naopak SDA zvýšila svůj podíl na hlasech i mandátech a stala se opět nezpochybnitelně nejsilnější stranou v entitě. HDZ a SBiH prakticky zachovaly své zisky z minulých voleb, propad ale postihl SDP (o více než 10 %), což se přirozeně podepsalo na poměru sil mezi etnicky orientovanými a nadetnickými stranami. Na druhou stranu jakkoliv se postavení prvních proti minulým volbám zlepšilo, jejich převaha již není tak výrazná jako koncem 90. let. Omezení celkového počtu mandátů se nijak neprojevalo na počtu úspěšných kandidátek – ten proti roku 2000 ještě o jednu vzrostl. Na druhé straně jakkoliv některé strany měly ambice narušit dosavadní převahu čtyř stran ve Federaci, žádné se nepodařilo výrazněji vyniknout a jejich podpora se nadále pohybuje v nejlepších případech na úrovni 1/5 hlasů odevzdaných nejsilnějším stranám. Celostátní volby na území Federace přinesly prakticky stejné výsledky, tj. oslabil SDP (o dva mandáty ve prospěch SDA a po jednom pro SBiH a menší strany), posílila SDA a mírně se změnilo spektrum slabších stran. Naopak v Republice srbské došlo opět k narušení jednoznačné převahy SDS, která sice celkově zvítězila, ale její náskok před SNSD se znatelně zmenšil. Pozici mezi nejsilnějšími stranami obhájila PDP, byť s jistými ztrátami. V parlamentu opět vzrostl počet stran, přičemž jeho podoba se liší od parlamentu Federace tím, že přechod od silnějších aktérů k malým stranám je plynulejší. Celostátní úroveň pak potvrdila mírné oslabení SDS a značné posílení SNSD (srov. Hladký 2005: 319–321; Opći izbori 2002 – puna verzija).

Zobecníme-li informace o vývoji stranického systému, v obou entitách nejprve dominovaly hlavní etnické subjekty, vedle kterých se postupně vyprofilovali jejich hlavní soupeři.

V případě Federace Bosny a Hercegoviny se jednalo o strany, které se snažily prezentovat (s většími či menšími úspěchy) jako nadetnické (SDP od počátku, SBiH od rozpadu KCD), přičemž spektrum relevantních stran zůstalo de facto omezeno jen na 4 „hráče“, jejichž celková podpora zůstává od roku 1998 poměrně stabilní a činí přes 80 %. V parlamentu průběžně rostl počet menších stran (největší „skok“ znamenaly volby v roce 1998, od té doby je růst počtu menších kandidátek v parlamentu pozvolný, byť setrvalý), kterým se ale nedařilo a nedaří se výrazněji prosadit (viz Tabulka 1 a Příloha 2). Pokud bychom jako pomocné kritérium k posouzení podoby stranické soutěže využili absolutní počet úspěšných kandidátek a efektivní počet úspěšných kandidátek⁹ (viz Tabulka 2), v 90. letech je navzdory růstu počtu kandidátek stále patrná převaha SDA (KCD), teprve s erozí její podpory v roce 2000 efektivní počet stran vzrostl. Nadále ale zůstávají velmi značné rozdíly mezi efektivním a absolutním počtem, což jednoznačně signalizuje přítomnost užšího okruhu silnějších stran.

Jako základní trendy vývoje stranické soutěže ve Federaci Bosny a Hercegoviny tedy lze sledovat (1.) postupný pokles podpory hlavní etnických subjektů ve prospěch „nadetnických“ stran, který dosáhl vrcholu v roce 2000 (s možným výhledem, že se již zastavil, resp. nadále bude probíhat ve prospěch jiných stran než doposud) a (2.) růst počtu parlamentních stran, který ale není provázen výraznějším vzestupem jejich celkového podílu na parlamentních křeslech.

V Republice srbské konkurenci pro hlavní etnickou stranu představovaly strany, které se nesnažily vystupovat nadetnicky, ale které deklarovaly větší ochotu ke spolupráci s mezinárodním společenstvím. Výrazným prvkem bylo akceptování Daytonské dohody, vč. závazků z nich plynoucích, jako rámce, který je vhodné naplňovat (srov. Šedo 2002: 75–77). V této souvislosti lze také upozornit, že tyto strany (na rozdíl od subjektů usilujících o nadetnický charakter, které jsou významné ve Federaci Bosny a Hercegoviny) se příliš nepokoušely oslovit voliče mimo teritorium Republiky srbské. K rozpadu podpory SDS dochází dříve než u ostatních hlavních etnických stran, již v roce 1997, v souvislosti s odchodem křídla kolem B. Plavšić ze SDS. Od této chvíle se vyvíjí stranický systém RS svým způsobem v opozici k systému FBiH – ve volbách, ve kterých se ve Federaci podařilo uspět nadetnickým stranám se nejvíce daří SDS a naopak. Liší se i několika dalšími body. (1.) Důležitější roli mají strany se zázemí ležícím primárně mimo

⁹ Efektivní počet parlamentních stran, počítaný dle Laakso-Taageperova vzorce $N = 1/\sum p_i^2$, kde p_i je podíl mandátů jednotlivých stran, vyjadřuje, kolik by při stejné frakcionalizaci zasedlo v parlamentu stejně silných stran. Tím mnohem citlivěji než absolutní počet stran reaguje na přítomnost silných subjektů – např. v RS v roce 1997 uspělo ve volbách méně kandidátních listin než v roce 1996, ale jelikož místo jedné s drtivou převahou byl poměr sil mnohem vyrovnanější (tj. parlament byl „více roztržštěn“), efektivní počet vzrostl. Podrobněji k výhodám a nedostatkům měření efektivního počtu viz Dudáková – Chytilík – Zvára 2006: 6–13.

území RS (ve srovnání s vlivem srbských stran ve FBiH), jakkoliv má jejich podpora spíše klesající tendenci. (2.) Okruh „hlavních protivníků“ SDS není až tak stabilní – v 90. letech se jednalo především o SP RS a SNS BP, od voleb 2000 podpora těchto dvou stran klesá a jejich místo zaujaly doposud slabší SNSD a nově založená PDP. (3.) Přechod mezi nejsilnějšími stranami a menšími subjekty je vyrovnanější, což se projevuje i na vyšších hodnotách efektivního počtu stran, než jaký je dosahován ve FBiH. Společnou charakteristikou tak zůstává růst počtu menších stran v parlamentu.

Tabulka 1. Podíl hlasů a mandátů v parlamentech entit.

	1996	1997	1998	2000	2002
(F) hlavní etnické ¹	78,7 (81,4)	x	69,1 (68,6)	44,3 (45,0)	48,5 (49,0)
hlavní soupeři ²	15,3 (15,0)	x	13,7 (13,6)	41,0 (41,4)	30,9 (30,6)
ostatní parlamentní	2,9 (3,5)	x	15,2 (17,7)	13,4 (13,3)	18,1 (20,1)
neparlamentní	3,0 (0)	x	2,0 (0)	1,3 (0)	2,5 (0)
(R) hlavní etnická ³	52,3 (54,2)	26,9 (28,9)	21,7 (22,9)	36,3 (37,3)	31,2 (31,3)
hlavní soupeři ⁴	11,5 (12,0)	28,6 (31,3)	30,9 (33,7)	25,3 (26,6)	32,5 (33,7)
SRS	6,7 (7,2)	15,7 (18,1)	13,1 (13,3)	x	4,4 (4,8)
nesrbské parlamentní	20,8 (27,7)	19,2 (21,7)	22,6 (22,9)	18,5 (18,0)	14,7 (16,8)
ostatní parlamentní	5,9 (4,8)	-	6,7 (6,7)	16,7 (17,5)	14,1 (13,2)
neparlamentní	2,8 (0)	9,6 (0)	5,0 (0)	3,5 (0)	3,1 (0)

% hlasů, v závorce = % mandátů (odchylky od součtu 100 % způsobeny zaokrouhlením). Zdroj: vlastní výpočet na základě Příloh.
¹ SDA, HDZ, resp. jimi vedené koalice
² SDP, SBiH (pokud kandiduje samostatně)
³ SDS
⁴ v roce 1996 strany zapojené v NSSM, 1997 a 1998 strany zapojené v roce 1998 v koalici Sloga, od roku 2000 SNSD a PDP

V souvislosti s údaji o efektivním počtu stran lze rovněž podpořit argument o důležitosti výzkumu parlamentů entit, o tom, že celostátní úroveň představuje jakousi výslednici vývoje v obou entitách. S výjimkou voleb v roce 1998 totiž vždy dosahuje efektivní počet stran vyšších hodnot na celostátní úrovni než v obou entitách, a to navzdory nižšímu počtu úspěšných kandidátek. Tento fakt lze přičíst tomu, že poměr sil mezi celostátními stranami je více vyrovnaný a najdeme zde více skutečně relevantních stran než v parlamentech entit. Zároveň zde až tak výrazně nepůsobí náskok, který se podaří získat jedné straně (nebo limitovanému počtu stran) před ostatními v jedné entitě; i když se jim podaří ve druhé entitě také obsadit nějaká křesla, vítězi jsou zde jiné strany.

Tabulka 2. Efektivní a absolutní počet úspěšných kandidátních listin v Bosně a Hercegovině.

Rok	1990	1996	1997	1998	2000	2002
BiH – Efektivní počet (absolutní počet)	4,41 (9)	3,41 (6)	x	4,59 (10)	7,3 (13)	7,95 (14)
FBiH – Efektivní počet (absolutní počet)	x	2,58 (6)	x	3,35 (14)	5,02 (17)	5,44 (18)
RS – Efektivní počet (absolutní počet)	x	2,91 (9)	5,02 (7)	6,85 (12)	5,23 (13)	5,66 (15)

3. Nejdůležitější strany v současnosti

V současnosti můžeme za nejdůležitější aktéry působící v systému (či systémech) považovat 7 stran – 4 opírající se především o voliče žijící a hlasující ve FBiH (SDA, HDZ, SBiH a SDP) a tři působící zcela či převážně na území Republiky srbské (SDS, SNSD a PDP). I vzhledem k limitovanému rozsahu příspěvku nebudeme věnovat pozornost stranám a tématům, které by byly relevantním tématem především pro konec 90. let (v Republice srbské by se jednalo o SRS, SP RS a SNS BP, ve Federaci Bosny a Hercegoviny by se pak dalo uvažovat především o tématu podobnosti a rozdílů mezi oběma sociálními demokraciemi před jejich fúzí), stranou ponecháme také strany, které již déle neúspěšně usilují o posílení svých pozic (a v této roli se staly již „stabilní“ součástí systému), větší pozornost také nebudeme věnovat některým stranám úspěšným na kantonální úrovni (nabízela by se např. Nová chorvatská iniciativa, které se do jisté míry daří konkurovat HDZ v oblastech ležících mimo její baštu při západních hranicích země – viz např. Hloušek 2001, Opční izbori 2002 – puna verzija).

Popis vybraných stran by pak měl posloužit spíše jako orientační pro čtenáře, který se nezabývá zemí do všech detailů – vzhledem ke specifikům země i jednotlivých soutěží lze říci, že každá z popsaných stran by si zasloužila samostatný text (minimálně o stejném rozsahu, jako je tento příspěvek), založený na velmi důkladném a detailním rozboru jejich programových dokumentů, prohlášení jejich čelních představitelů, konkrétní činnosti v jednotlivých parlamentních tělesech a dalších relevantních zdrojích. V této souvislosti lze pak potenciálního badatele upozornit, že jednou z charakteristických vlastností těchto stran je značná pragmatičnost. S ní jsou schopny měnit spojence i témata kampaně – strana, která obecně působí jako silně nacionalistický subjekt může v konkrétních volbách (a volby do orgánů na některé ze 3–4 úrovní se v zemi konají velmi často) vsadit na kartu boje proti korupci a úsilí zlepšení ekonomické situace (vysoká nezaměstnanost a korupce, která je přítomná bez ohledu na to, zda jsou u moci nacionalisté či jejich umírnění oponenti, patří k největším problémům, které trápí postdaytonskou Bosnu a Hercegovinu – viz Hladký 2005: 306–308; Final report on the general elections in Bosnia and Herzegovina, 5 October 2002), zatímco její jinak umírněnější protivník

může v této konkrétní soutěži více využívat „národní kartu“. Měnit se mohou také postoje jiných aktérů – např. v druhé polovině 90. let byly srbské strany, které skutečně akceptovaly spolupráci na bázi Daytonské smlouvy se všemi důsledky, vítanými partnery, ve chvíli, kdy se jedná o revizi smlouvy a tyto strany usilují o její zachování, pohled jejich okolí se může změnit.

Strana demokratické akce již od svého založení v roce 1990 představuje nejsilnějšího reprezentanta bosňáckých voličů¹⁰ a z této pozice je (s výjimkou roku 2000 na celostátní úrovni) pravidelným vítězem voleb na celostátní úrovni a ve FBiH. Nejvýznamnější osobností, spojenou s tímto subjektem, je bezpochyby její zakladatel Alija Izetbegović, k jehož odkazu se SDA aktivně hlásí. Strana patří k hlavním zastáncům jednoty Bosny a Hercegoviny, v programu propojuje obecné požadavky a specifické zájmy bosňáckých voličů (SDA mj. kritizuje název entity Republika srbská, který dle jejího názoru nevhodným způsobem zdůrazňuje vazbu entity k jednomu z konstitutivních národů). Hlasy získává SDA především v centrální Bosně, přičemž je patrné, že ji podporují spíše venkovští než městští voliči. Nezanedbatelnou podporu získává také na území RS (ať již mezi těmi, kdo se po válce vrátili do svých domovů, nebo zde pouze vykonávají své volební právo, osobně či poštou), kde se jí pravidelně daří obsazovat jeden ze tří přímých mandátů ve třetím volebním obvodu, který leží na východě země podél hranice se Srbskem (podrobněji viz SDA – www.sda.ba; Hladký 2005: 306–323; Šedo 2002: 74–75; Hloušek 2001; Opći izbori 2002 – puna verzija).

Chorvatské demokratické společenství Bosny a Hercegoviny představuje odnož stejnojmenné strany působící v Chorvatsku, strany spolu tradičně velmi úzce spolupracují. Strana v 90. letech usilovala o připojení chorvatské části země k Chorvatsku, později se důležitým tématem jejího programu stává kritika modelu dvou entit a tří konstitutivních národů s cílem ustavení třetí, chorvatské entity (nejčastěji komentovaným krokem, kterým strana destabilizovala zemi v posledních letech, byla výzva k bojkotu celostátních a federálních orgánů vč. armády, učiněná v roce 2001). Současný program a aktivity strany mají kompromisnější vyznění, úzká vazba na chorvatské voliče a jejich zájmy a potřeby je ale nadále jednoznačnou a na první pohled patrnou. Strana se opírá především o chorvatské voliče žijící v kantonech na západě Bosny a Hercegoviny, mezi kterými má až drtivou převahu nad svými protivníky. V ostatních částech země již není až tak silná, a to i pokud zůžeme elektorát pouze na voliče chorvatské národnosti (podrobněji viz HDZ – www.hdzbih.org; Hladký 2005: 312–315, 317–323; Šedo 2002: 71–72; Hloušek 2001; Opći izbori 2002 – puna verzija).

¹⁰ Nejen v Bosně a Hercegovině, strana, resp. subjekty, které jsou s ní těsně svázány, působí i v dalších republikách bývalé Jugoslávie.

Sociálně demokratická strana Bosny a Hercegoviny – Sociální demokraté vznikla transformací komunistické strany¹¹ a po personální stránce i v jejích konkrétních politických krocích je patrná vazba na síť kontaktů z tohoto období. Program SDP propojuje značně obecné požadavky, se kterými se lze ostatně setkat prakticky u všech stran (ekonomický rozvoj, demokracie), s větším důrazem na sociální oblast. Jakkoliv strana usiluje o nadetnický charakter a má k němu z nejvýznamnějších subjektů nejbližší, nedaří se jí prosadit mezi srbskými voliči a i její podpora mezi Chorvaty je o poznání slabší. Nejvýraznější podpory SDP dosahuje v kantonu č. 3 Tuzlansko-podrinškém a obecně pak spíše ve městech (vč. Sarajeva) než na venkově (podrobněji viz SDP – www.sdp-bih.org.ba; Hladký 2005: 318–322; Šedo 2002: 69–70; Hloušek 2001; Opći izbori 2002 – puna verzija).

Strana za Bosnu a Hercegovinu je nejmladší z významných subjektů na území FBiH, byla založena v roce 1996 Harisem Silajdžićem (předseda vlády v letech 1993–1996) jako umírněný bosňácký subjekt. Do jisté míry z pragmatických důvodů posléze spolupracovala s SDA v rámci Koalice za jednotnou a demokratickou Bosnu a Hercegovinu, později ale od této formy spolupráce (z podobných důvodů) upouští a její program v roce 2000 již má nadetnické vyznění. V současnosti její program vedle obecných požadavků klade velký důraz na kritiku nacionalismu a jeho důsledků pro všechny konstitutivní národy, proti tomu staví ideu jednotné Bosny a Hercegoviny založené na kantonálním principu a rovnoprávnosti národů. Jakkoliv se SBiH snaží oslovit voliče napříč etniky, stále je primárně provázána s umírněnými Bosňáky. Podporu nachází spíše mezi městskými voliči, přičemž nejlepší výsledky dosahuje v Sarajevu a Goražde (podrobněji viz Stranka za Bosnu i Hercegovinu; Hladký 2005: 318–323; Šedo 2002: 77–78; Hloušek 2001; Opći izbori 2002 – puna verzija).

Srbská demokratická strana byla založena v roce 1990 jako platforma hájící zájmy srbského etnika v zemi a jako taková je tradičním (i když ne vždy faktickým) vítězem voleb na území RS. Strana se v postdaytonském období prezentovala radikálním nacionalismem (Daytonská dohoda byla stranickými představiteli považována za dočasné řešení, po kterém bude následovat připojení srbských území v Bosně a Hercegovině k Srbsku; jejich ochota spolupracovat s celostátními orgány byla proto dosti limitovaná), kvůli čemuž se dostávala do častých sporů s Úřadem Vysokého představitele. Za voličskou baštu SDS lze označit především území kolem Brčka a východní část Bosny a Hercegoviny, tvořící v celostátních volbách volební

¹¹ Vedle samotné transformace SKJ lze za významný mezník v nedávné historii strany označit její fúzi se Sociálními demokraty Bosny a Hercegoviny, jejichž podpora v 90. letech byla sice menší než podpora SDP, nikoliv však zanedbatelná (viz Přílohy).

obvod č. 3 a část obvodu č. 2. Straně se spíše daří oslovovat venkovské voliče (podrobněji viz Hladký 2005: 308–309, 313–321; Šedo 2002: 72–73; Opći izbori 2002 – puna verzija).

Svaz nezávislých sociálních demokratů (do sloučení s Demokratickou socialistickou stranou v roce 2002 Strana nezávislých sociálních demokratů) vznikl na jaře 1996 ze skupiny nezávislých poslanců Skupštiny kolem Milorada Dodika (v řadě dokumentů se lze setkat s doplněním jeho jména k názvu strany). Stranický program měl a má především sociálně demokratický charakter, SNSD pozitivně přijímá závěry plynoucí z Daytonské smlouvy (kritika směřuje k bodům, které dle názoru strany nejsou naplňovány). Od roku 2002 je SNSD druhý nejsilnější subjekt v RS a i kvůli opozičnímu postavení má naději na velmi dobrý výsledek v blížících se volbách. Baštou SNSD je teritorium prvního obvodu v celostátních volbách – Banja Luka a přilehlé opštiny, směrem na východ jeho podpora výrazně klesá, nejslabší je pak mezi voliči v oblasti přiléhající k Brčku (podrobněji viz Savez nezavisnih socijaldemokrata; Hladký 2005: 315, 317–321; Šedo 2002: 76–77; Herceg – Tomić 1997: 268; Opći izbori 2002 – puna verzija).

Strana demokratického pokroku Republiky srbské je nejmladším subjektem mezi vymezenou sedmičkou nejsilnějších stran, byla založena v roce 1999. Klíčovou osobou je její zakladatel a předseda, ekonom Mladen Ivanić. Stranický program propojuje liberální prvky s populismem, postoj k uspořádání Bosny a Hercegoviny lze označit za umírněný, PDP podporuje závěry a závazky vyplývající z Daytonské smlouvy, na rozdíl od SNSD strana jeví větší ochotu účastnit se koaličních vlád na celostátní úrovni. V případě PDP nelze jednoznačně vymezit region, ve kterém by „bodovala“ více než v ostatních. Nedaří se jí v oblasti kolem Brčka (volební obvod 4 pro volby v RS), rozdíly mezi ostatními obvody nejsou výrazné (podrobněji viz Hladký 2005: 319–321; Šedo 2002: 76; Opći izbori 2002 – puna verzija).

Závěr

Stranický systém Bosny a Hercegoviny v průběhu prvního desetiletí od podpisu Daytonské dohody prošel řadou proměn. Snížila se počáteční výrazná podpora tří nacionalistických subjektů, kterým v rámci entit konkurují strany usilující o nadetnický charakter, nebo alespoň podporující umírněnější politiku. Měřeno absolutním počtem úspěšných kandidátek došlo ke značnému roztržení spektra. Parlamenty jak na úrovni celostátní, tak jednotlivých entit jsou obsazeny řadou stran, které disponují 1–2 mandáty, což komplikuje možnost sestavení stabilních vlád s menším počtem členů. Nadále jsou také patrné výrazné rozdíly ve vývoji systémů ve Federaci Bosny a Hercegoviny a v Republice srbské. V každé z entit probíhá vývoj podle

poněkud odlišných trendů (měřeno poměrem sil mezi hlavními etnickými stranami a jejich nejvýznamnějšími soupeři), liší se také okruh hlavních aktérů. Zatímco ve stranické soutěži ve FBiH od roku 2000 jednoznačně vyčnívají 4 strany – SDA, HDZ, SBiH a SDP, v Republice srbské se lze takto vyzvednout 3 subjekty – SDS, SNSD a PDP. Vzájemné překrývání systémů je pouze omezené, strany se základnou v Republice srbské dosahují jen minimálních úspěchů ve FBiH, strany z Federace Bosny a Hercegoviny jsou v RS sice o něco úspěšnější, primárně ale oslovují nersbské voliče. Navzdory úsilí některých stran o nadetnických charakter můžeme (na úrovni nejdůležitějších aktérů) sledovat vazbu prakticky každé strany na určité etnikum. I strana s nejdelsí tradicí nadetnické orientace, SDP, o poznání více hlasů získává v kantonech s bosňáckou většinou než v ostatních částech země. Nelíší se jen okruh stran, pro které (zpravidla) hlasují voliči jednotlivých národností, liší se také postup programově podobných stran (tím se liší stranický systém Bosny a Hercegoviny od případu Belgie, kde se sice také setkáváme s rozdělením stran podle národností, ale dvojice stran jedné programové orientace na celostátní úrovni zaujímají stejný postoj vůči vládě, jisté rozdíly jsou patrné až při řešení konkrétních otázek). Na druhou stranu odlišnost stranických konfigurací a aktérů v rámci obou entit nemusí být překážkou fungování země jako celku. Ať již jsou strany motivovány jakkoliv, v rámci vlád jsou schopni kooperovat umírnění s umírněnými, umírnění s nacionalisty i nacionalisté s jinými nacionalisty. Smířlivý tón již v minulých letech byly ochotny použít všechny z hlavních stran.

Z badatelského hlediska se jeví užitečným sledovat vývoj jak na celostátní úrovni, tak na úrovni entit (s potenciálním dalším rozšířením pozornosti i na nižší úrovně vládnutí). Kombinace obou přístupů otevírá větší možnost sledovat výkyvy v podpoře nejdůležitějších stran. Solidní dostupnost dat také otevírá řadu možností k dílčím i široce pojatým výzkumům volební geografie země, identifikaci lokálních specifik i případnému hledání jejich vysvětlení. Do budoucna zůstává tedy otázkou, zda a jak budou tyto možnosti využity.

Literatura

- Birch, S. (2003): *Electoral Systems and Political Transformation in Post-Communist Europe*, Basingstoke – New York, Palgrave Macmillan.
- Cabada, L. (2004): *Bosna a Hercegovina*, in: Kubát, M. (ed.): *Politické a ústavní systémy zemí středovýchodní Evropy*, Praha, Eurolex Bohemia, s. 60 – 75.
- Dudáková, B. – Chytilík, R. – Zvára, P. (2006): *Techniky výzkumu výstupů volební soutěže. Druhá generace*, Evropská volební studia, roč. I., č. 1, s. 3 – 37, on-line text (<http://ispo.fss.muni.cz/techniky>).
- Herceg, N. – Tomić, Z. (1999): *Izbori u Bosni i Hercegovini*, Mostar, Sveučilište u Mostaru.
- Hladký, L. (2005): *Bosenská otázka v 19. a 20. století*, Brno, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity.

Hloušek, V. (2001): *Kantonální a parlamentní volby v Bosně a Hercegovině*, *Středoevropské politické studie*, č. 2, roč. III., on-line text (<http://www.cepsr.cz/clanek.php?ID=90>).

Šedo, J. (2002): *Bosna a Hercegovina*, in: Fiala, P. – Holzer, J. – Strmiska, M. (eds.): *Politické strany ve střední a východní Evropě*, Brno, Mezinárodní politologický ústav Masarykovy univerzity, s. 65 – 81.

Prameny

Final report on the general elections in Bosnia and Herzegovina, 5 October 2002 on-line text (http://www.osce.org/documents/odihr/2003/01/1188_en.pdf).

HDZ (www.hdzbih.org).

Opći izbori 2002 – konačni rezultati. Skupština kantona 10, on-line text (<http://www.izbori.ba/Documents/Rezultati%20izbora%2096-2002/Rezultati2002/Puni/PartijskiGlasoviKantoniIOpcina-210.pdf>).

Opći izbori 2002 – puna verzija, (<http://www.izbori.ba/Statistika.asp?Path=2002Puni>).

Parties-and-Elections. Bosnia and Herzegovina, (<http://www.parties-and-elections.de/bosnia.html>).

PDP (www.pdp-rs.org).

Predsjedništvo BiH 2002 (<http://www.izbori.ba/Documents/Rezultati%20izbora%2096-2002/Rezultati2002/Kratki/PredsjednistvoBiHKratkaVerzija.pdf>).

Rezultati proteklih izbora – 2000 Opći (<http://www.izbori.ba/Statistika.asp?Path=2000Gen>).

Savez nezavisnih socijaldemokrata (<http://www.snsd.org>).

SDA (www.sda.ba).

SDP (www.sdp-bih.org.ba).

Stranka za Bosnu i Hercegovinu (www.zabih.ba).

Ustav Bosne i Hercegovine (<http://www.ustavisud.ba/?lang=bs&page=texts/constitution/>).

Přílohy

Příloha 1. Výsledky voleb v Bosně a Hercegovině (celostátní úroveň).

1996					1998				
Strana	Man.	Hlasy %	FBiH	RS	Strana	Man.	Hlasy %	FBiH	RS
SDA	19	37,92	16	3	KCD	17	33,83	14	3
SDS	9	24,11	0	9	HDZ	6	11,59	6	0
HDZ	8	14,10	8	0	Sloga	4	12,44	0	4
ZL	2	5,68	2	0	SDS	4	9,43	0	4
NSSM	2	5,67	0	2	SDP	4	9,26	4	0
SBiH	2	3,91	2	0	SRS	2	6,87	0	2
Ostatní	0	8,61	0	0	SD	2	3,37	2	0
					NHI	1	2,32	1	0
					RS RS	1	1,60	0	1
					DNZ	1	1,24	1	0
					Ostatní	0	8,05	0	0
2000					2002				
Strana	Man.	Hlasy %	FBiH	RS	Strana	Man.	Hlasy %	FBiH	RS
SDP	9	18,00	8	1	SDA	10	21,92	9	1
SDA	8	18,76	7	1	SBiH	6	11,07	5	1
SDS	6	16,68	0	6	SDS	5	14,04	0	5
HDZ	5	11,39	5	0	K HDZ	5	9,48	5	0
SBiH	5	11,34	4	1	SDP	4	10,43	4	0
PDP	2	6,39	0	2	SNSD	3	9,80	0	3
SNSD/ DPS	1	5,09	0	1	PDP	2	4,61	0	2
SP RS	1	2,61	0	1	SRS	1	2,00	0	1
SNS BP	1	1,89	0	1	SP RS	1	1,91	0	1
NHI	1	1,58	1	0	BOSS	1	1,54	1	0
DNZ	1	1,31	1	0	SPU	1	1,43	1	0
BPS	1	1,16	1	0	DNZ	1	1,39	1	0
DSP	1	1,07	1	0	NHI	1	1,37	1	0
Ostatní	0	2,73	0	0	EB HDU	1	1,33	1	0
					Ostatní	0	7,68	0	0

Zdroje: Herceg – Tomić 1999: 148–149, 229–230; Rezultati proteklih izbora – 2000 Opći; Rezultati proteklih izbora – 2002 puna verzija.

Zkratky: SDA – Strana demokratické akce; SDS – Srbská demokratická strana; HDZ – Chorvatské demokratické společenství; MBO – Muslimská bosňácká organizace; NSSM – Národní svaz za svobodu a mír; ZL – Společná kandidátka Bosny a Hercegoviny; SBiH – Strana za Bosnu a Hercegovinu; KCD – Koalice za jednotnou a demokratickou Bosnu a Hercegovinu (SDA + SBiH a menší subjekty); SDP – Sociálně demokratická strana Bosny a Hercegoviny; SRS – Srbská radikální strana Republiky srbské; SD – Sociální demokraté Bosny a Hercegoviny; NHI – Nová chorvatská iniciativa; RS RS – Radikální strana Republiky srbské; DNZ – Demokratický národní svaz; PDP – Strana demokratického pokroku Republiky srbské; SNSD – Strana nezávislých sociálních demokratů (od roku 2002 Svaz); DPS – Demokratická vlastenecká strana; DSP – Demokratická strana důchodců Bosny a Hercegoviny; SP RS – Socialistická strana Republiky srbské; SNS BP – Srbský národní svaz Biljana Plavšić; BPS – Bosenskohercegovská vlastenecká strana; EB HDU – Ekonomický blok Chorvatské demokratické unie; BOSS – Bosenská strana; SPU – Strana penzistů a důchodců Bosny a Hercegoviny

Příloha 2. Výsledky voleb ve Federaci Bosny a Hercegoviny (Poslanecká sněmovna).

1996				1998			
Strana	Man.	Hlasy %	Man. %	Strana	Man.	Hlasy %	Man. %
SDA	78	53,4	55,7	KCD	68	49,2	48,6
HDZ	36	25,3	25,7	HDZ	28	19,9	20,0
ZL	11	7,9	7,9	SDP	19	13,7	13,6
SBiH	10	7,4	7,1	SD	6	3,2	4,3
DNZ	3	1,8	2,1	NHI	4	3,0	2,9
HSP	2	1,2	1,4	DNZ	3	2,1	2,1
Ostatní	0	3	0	BPS	2	1,4	1,4
2000				SP RS	2	1,2	1,4
Strana	Man.	Hlasy %	Man. %	DSP	2	1,1	1,4
SDA	38	26,8	27,1	HSP	2	1,1	1,4
SDP	37	26,1	26,4	BOSS	1	1,0	0,7
HDZ	25	17,5	17,9	KC	1	0,5	0,7
SBiH	21	14,9	15,0	BSP	1	0,4	0,7
DNZ	3	2,1	2,1	HSS	1	0,2	0,7
BPS	2	1,7	1,4	Ostatní	0	2	0
NHI	2	1,6	1,4	2002			
SP FBiH	2	1,3	1,4	Strana	Man.	Hlasy %	Man. %
BOSS	2	1,1	1,4	SDA	32	32,7	32,7
HSP	1	1,0	0,7	K HDZ	16	15,8	16,3
DSP	1	0,9	0,7	SDP	15	15,6	15,3
LDS	1	0,9	0,7	SBiH	15	15,3	15,3
SNSD	1	0,9	0,7	BOSS	3	2,8	3,1
RS BiH	1	0,6	0,7	SPU	2	2,3	2
HSS	1	0,5	0,7	DNZ	2	2,3	2
GDS	1	0,4	0,7	EB HDU	2	2	2
HKDU	1	0,4	0,7	NHI	2	1,9	2
Ostatní	0	1,3	0	BPS	1	1,4	1
<p>Zkratky: SDA – Strana demokratické akce; HDZ – Chorvatské demokratické společenství; ZL – Společná kandidátka Bosny a Hercegoviny; SBiH – Strana za Bosnu a Hercegovinu; KCD – Koalice za jednotnou a demokratickou Bosnu a Hercegovinu (SDA + SBiH a menší subjekty); SDP – Sociálně demokratická strana Bosny a Hercegoviny; SD – Sociální demokraté Bosny a Hercegoviny; NHI – Nová chorvatská iniciativa; DNZ – Demokratický národní svaz; BPS – Bosenskohercegovská vlastenecká strana; SP RS – Socialistická strana Republiky srbské; DPS – Demokratická strana důchodců; HSP – Chorvatská strana práva; BOSS – Bosenská strana; KC – Koalice středu; BSP – Bosňácká strana práva; HSS – Chorvatská selská strana Bosny a Hercegoviny; SP FBiH – Strana důchodců Federace Bosny a Hercegoviny; GDS – Občanská demokratická strana Bosny a Hercegoviny; LDS – Liberálně demokratická strana Bosny a Hercegoviny; RS BiH – Republikánská strana Bosny a Hercegoviny; HKDU – Chorvatský křesťansko demokratický svaz Bosny a Hercegoviny; SNSD – Strana nezávislých sociálních demokratů; K HDZ – Koalicija (HDZ + 2 menší strany); SPU – Strana penzistů důchodců; PROENS – Proevropská národní strana; SM – Strana mladých Bosny a Hercegoviny; HPB – Chorvatský pravý blok; EB HDU – Ekonomický blok Chorvatské demokratické unie; SNSD – Strana nezávislých sociálních demokratů (od roku 2002 Svaz)</p>				HSS	1	0,9	1
				LDS	1	0,8	1
				HKDU	1	0,8	1
				SNSD	1	0,7	1
				HSP	1	0,6	1
				GDS	1	0,6	1
				HPB	1	0,5	1
				PROENS/ SM	1	0,5	1
				Ostatní	0	2,5	0
				<p>Zdroje: Herceg – Tomić 1999: 156–157, 231–232; Rezultati proteklih izbora – 2000 Opći; Rezultati proteklih izbora – 2002 puna verzija</p>			

Příloha 3. Výsledky voleb v Republice srbské.

1996				1997			
Strana	Man.	Hlasy %	Man. %	Strana	Man.	Hlasy %	Man. %
SDS	45	52,3	54,2	SDS	24	26,9	28,9
SDA	14	16,3	16,9	KCD	16	17,3	19,3
NSSM	10	11,5	12,0	SNS BP	15	16,0	18,1
SRS	6	6,7	7,2	SRS	15	15,7	18,1
DPB	2	3,0	2,4	SP RS	9	9,9	10,8
SBiH	2	2,4	2,4	SNSD	2	2,7	2,4
ZL	2	2,1	2,4	SDP	2	1,9	2,4
SSK	1	1,6	1,2	Ostatní	0	9,6	0
SPAS	1	1,3	1,2				
Ostatní	0	2,8	0				
1998				2000			
Strana	Man.	Hlasy %	Man. %	Strana	Man.	Hlasy %	Man. %
SDS	19	21,7	22,9	SDS	31	36,3	37,3
KCD	15	16,9	18,1	SNSD	11	13,0	13,3
SNS BP	12	12,9	14,5	PDP	11	12,3	13,3
SRS	11	13,1	13,3	SDA	6	7,6	7,2
SP RS	10	10,7	12,0	SBiH	4	5,2	4,8
SNSD	6	7,3	7,2	SDP	4	5,0	4,8
RS RS	3	3,7	3,1	SP RS	4	4,9	4,8
SDP	2	2,7	2,4	DSP	4	4,1	4,8
SK RS	2	2,6	2,4	DNS	3	3,5	3,1
HDZ	1	1,6	1,2	SNS BP	2	2,3	2,4
NHI	1	1,4	1,2	PS RS	1	1,3	1,2
KKO	1	0,4	1,2	NHI	1	0,7	1,2
Ostatní	0	5	0	DS RS	1	0,6	1,2
				Ostatní	0	3,2	0
2002				Zdroje: Herceg – Tomić 1999: 151–152, 187–190, 232–234; Rezultati proteklih izbora – 2000 Opći; Rezultati proteklih izbora – 2002 puna verzija Zkratky: SDA – Strana demokratske akcije; SDS – Srpska demokratska strana; NSSM – Narodni savez za slobodu i mir; ZL – Spolecna kandidátka Bosny a Hercegoviny; SBiH – Strana za Bosnu a Hercegovinu; KCD – Koalice za jednotnu a demokratsku Bosnu a Hercegovinu (SDA + SBiH a menši subjekty); SDP – Sociálne demokratska strana Bosny a Hercegoviny; SRS – Srpska radikalni strana Republiky srbské; SD – Sociální demokrate Bosny a Hercegoviny; RS RS – Radikalni strana Republiky srbské; DPB – Demokratski vlastenecki blok Republiky srbské; SSK – Srpska strana Krajiny; SPAS – Srpska vlastenecka strana; SNS BP – Srpski narodni savez Biljana Plavšić; SNSD – Strana nezavislych sociálních demokratů (od roku 2002 Svaz); SK RS – Srpska koalice za Republiku srbskou; NHI – Nová chorvatská iniciativa; KKO – Koalice za krále a vlast; DSP – Demokratska socialisticka strana; DNS – Demokratski narodni savez; DS RS – Demokratska strana Republiky srbské; PS RS – Strana duchodcu Republiky srbské; PDP – Strana demokratskeho pokroku Republiky srbské; SNP – Svaz narodni renesance; DS – demokratska strana; SNS – Srpski narodni savez			
Strana	Man.	Hlasy %	Man. %				
SDS	26	31,2	31,3				
SNSD	19	21,8	22,9				
PDP	9	10,7	10,8				
SDA	6	7,1	7,2				
SRS	4	4,4	4,8				
SBiH	4	3,6	4,8				
SP RS	3	4,2	3,6				
DNS	3	4	3,6				
SDP	3	3,4	3,6				
PS RS	1	1,8	1,2				
SNP	1	1,3	1,2				
SNS	1	1	1,2				
DSP	1	0,9	1,2				
DS	1	0,9	1,2				
NHI	1	0,6	1,2				
Ostatní	0	3,1	0				